

Adorjáni Panna

„A LEGJOBB, AMIT TEHETEK, HOGY NEM MONDOK SEMMIT”

Beszélgetés Dima Levickij ukrán dramaturg és színházcsinálóval

Min dolgozol éppen?

Kijevben vagyok, több projekten is dolgozom jelenleg itt. Az egyik keretében Csernobilba járunk kutatni. A projekt neve *Chornobyl 260* és egy VR-technikán alapuló dokumentumfilm lesz belőle. Ugyanakkor előkészítünk egy hangsétát [audio tour] is Pripjatyban, ez az atomerőmű helyszínéhez közelében egy falu. Ehhez a sétához olyan emberekkel beszélgetünk, akik ott születtek és nőttek fel, és akik valamilyen módon kapcsolódnak Csernobilhoz. Aztán ezeket a történeteket a falu különféle pontjaihoz rendeljük. A hangséta résztvevőinek majd alkalmuk lesz arra, hogy a faluban sétálgassanak, és közben történeteket hallgassanak. Körülbelül 10–15 helyet keresünk. A résztvevők majd kapnak egy térképet, aminek a segítségével szabadon járhatnak a helységben. Ezekon a projekteken dolgozom ezen a nyáron. Kicsit nehézkes, mert nem tudunk állandóan Csernobilban tartózkodni.

Szükséges valamiféle engedély a kutatáshoz?

Minden alkalommal, amikor kutatni megyünk, új engedélyt kell kérnünk. A hely amúgy nagyon vonzza a turistákat. Furcsa, hiszen a harminc évvel ezelőtti történet tragédia miatt a város teljesen lakatlan, mintha megdermedt volna az időben, bár annak idején körülbelül százezer ember lakta. A mi célunk, hogy a városon keresztül megértsük, hogy mit jelent a Szovjetunió. A város számunkra az utolsó szovjet város.

Ez nem az első hangséta, amin dolgozol. Különbözik az új projekt az előző sétáktól?

A különbség az, hogy az előző hangsétákon mindig mi határoztuk meg az útvonalat. Itt viszont a kezdedbe adott újsággal, ami egy régebb létező szovjet újság virtuális új száma, te döntöd el, hogy merre mész.

Ezeknek a sétáknak a dramaturgiáját te jegyzed, együtt a társalkotóddal, Pjotr Armjanovszkijjal. A színlapon szerzőkként tüntetitek fel magatokat. Mi a szereped, a szerepetek egy ilyen típusú munkában?

A német értelemben vett dramaturgnak gondolom magam. A szöveg szerkesztőjének, menedzserének. A legjobb, amit tehetek, hogy nem mondok semmit. Helyette reflektálok, más emberek véleményeit, cselekedeteit fordítom le, olyanokét, akik közvetlenül érintettek voltak abban a témában, amit éppen kutatunk. Ugyanakkor ez a szerep vitatható is, hiszen amikor elrendezem a történeteket, akkor létrehozok valamit, amit én szeretnék viszontlátni.

Egyfelől nagyon közel van a dokumentarista munkákhoz, másfelől végül te maradsz egyedül az anyaggal, és te fogod képviselni azokat az embereket, akiknek a történeteit összegyűjtötted. Akkor is, ha fizikailag nem vagy jelen.

Pontosan. Jelenleg nagyon kényelmesen elvagyok ebben a pozícióban. Megtaláltam ezeket az embereket, akiknek ezek a történetek a legfontosabb dolgokat jelentik az életükben. Készíttem egy interjút például egy fodrásszal, aki most már Izraelben él, de mindenre pontosan emlékszik abból, hogy mi történt annak idején Pripjatyban. Tizenhat évesen házasodott össze a jelenlegi férjével. A faluban éltek egész életükben, egészen a tragédia bekövetkeztéig. Az ő élet-története sokkal különlegesebb és erőteljesebb, mint bármi, amit egy konceptuális munkában én saját magamtól kitalálhatnék.

A színházban ott van ez a lehetőség, hogy különleges történeteket szólaltasson meg és embereket képviseljen, de nagyon nehéz meghatározni, hogy hol fejeződik be a művészet, és kezdődik a kihasználás.

Persze, vádolható vagyok azzal, hogy felhasználom a történeteiket a művészet nevében. Nehéz megtalálni az egyensúlyt. A pripjatyi projekt esetében olyan emberekkel beszélgettünk, akik az állomásfőnökök buta hibáinak áldozatai. És ennek következtében elvesztették az állásukat,

Dima Levickij.

az otthonukat. Amikor hangot adsz ezeknek az embereknek, ezt a hangot sokkal kevésbé illetik kritikával, ennek a hangnak mindig igaza lesz. Amikor én, a művész felhasználom ezt az igaz hangot, az igen kényes dolog. Nem is tudom, nehéz kérdés.

Mi a fontos számodra ezekben a projektekben? Mit keresel?

A legfontosabb a fórum megteremtése. Hogy ez egy olyan hely vagy környezet, ahol ezek a történetek létezhetnek. Az elmúlt három évben sok olyan projektet csináltam, ami a háború elől menekülő vagy a háború miatt elmenni kényszerülő emberekről szólt. Jelenleg a leginkább az érdekel, hogy hogyan tudjuk felhasználni a mobiltelefont arra, hogy tolmácsoljuk az ő történeteiket. Miért is ne válhatna a mobiltelefon a színházunkká, mozinkká, energiánkává, azzá a platformmá, amin keresztül történeteket hozhatunk létre és vehetünk magunkhoz? Végtelen mennyiségű projektet lehet létrehozni úgy, hogy nem használunk mást, csak a telefonunkat. Illetve az izgat, hogy hogyan lehetünk jelen, itt és most, anélkül, hogy az internetre gondoljunk, anélkül, hogy valahol máshol akarjunk lenni. Ezért is tetszik annyira a hang mint média. Amit nem zeneként használunk, hanem történetek, instrukciók átadására. Nagyon erős hatás tud így lenni. Az is érdekel, hogy mi történik, ha ez egy teljes csapattal történik, ahol nem vagy teljesen egyedül, ahol az emberek ugyanazt az anyagot hallgatják, mint te.

Egy kicsit olyan ez, mint a silent disco, nem? Az emberek együtt is vannak, miközben minden a fülükben történik. Vagyis létrejön a közösségi élmény, de az is meg van engedve, hogy visszatérj a saját fejedbe, és egyedül légy, hogy a saját utadat járd.

Pontosan így dolgozunk. Azt kutatjuk, hogy hogyan lehetsz egyszerre jelen a csoportdinamikában, és ugyanakkor egyedül. Pripjatyban lehetőség van teljesen leválni a kísérelőkről, ott te magad alakítod ki az utad. Van egy kifejezés, amit nagyon szeretek, és ami talál ide: hogy amiben részt veszel, az nem történetmesélés, hanem történetmegélés.

Mesélj egy kicsit a Majdan-sétáról [Maidan Walk].

A *Majdan-séta* egy olyan diák történetét meséli el, aki éjszakánként a rendőrökkel harcol. De ugyanannyira arról is, hogy mi a nők szerepe a forradalomban. Ukrajna még mindig meglehetősen konzervatív és patriarchális, vagyis sok férfi azt mondaná, ha nő vagy, hogy ne menj a barikádokra, ne menj bele a közepébe, hanem inkább maradj fedezékben, csinálj teát meg szendvicset. Mi egy olyan lánynak a történetét meséljük el, aki igenis ott akart lenni, ahol a forradalom történt. Nemrég felkérést kaptunk a Lengyel Színházi Intézettől, hogy csináljuk meg ennek a sétának a varsói változatát, hogy próbáljuk elképzelni, hogy valami hasonló megtörténhet a lengyel fővárosban. Nekünk a Fekete tüntetések jutottak eszünkbe. Ott az abortusz témája és a nők társadalomban elfoglalt szerepe volt a téma, és ez mutatja, hogy Lengyelország sincs sokkal jobb helyzetben.

Nem furcsa egy ennyire helyspecifikus projektet lefordítani egy másik kontextusba?

De, lehet, hogy az. Amikor erről beszélgettünk a társammal, akkor én azon az állásponton voltam, hogy változtassuk meg a történetet, keressük meg a lengyel változatot, hiszen a lengyel résztvevők nem fognak tudni kapcsolódni az ukrán kontextushoz, nevekhez, kifejezésekhez stb. Ő viszont azt mondta, hogy hagyjuk úgy, ahogy van. A résztvevők hallgassák a kijevi történeteket, Ukrajnáról, a három évvel ezelőtti megtörtént forradalomról. És talán megtalálják ők maguk a kapcsolatot e történet és Varsó között.

Vagyis virtuális Majdan-sétára indulnak, miközben fizikailag Varsóban vannak.

A hang képes létrehozni ezt a kiterjesztett valóságot, és akkor már az agyadtól és képzeletedtől függ, hogy hogyan játszódik le benned mindaz, amit hallasz.

A hangséták mellett hagyományos dramaturgként is dolgozol. Dramaturgként gondolsz magadra vagy színházcsinálóként, esetleg drámaíróként?

Szeretem azt gondolni, hogy történetmesélő vagyok, valaki, aki létrehoz és elrendez történeteket. Magyarázó, aki megpróbál igazságokat vagy vitatható jelentéseket közvetíteni a világról. Nehéz meghatároznom magam. De a színház sem jelent egyetlen dolgot manapság, sőt, a színház mint intézmény haldoklik. Helyette van egy kommunikációs mező, amin keresztül létrehozhatunk és küldhetünk üzeneteket. Ezért is gondolom úgy, hogy a mobiltelefon a legfontosabb eszköz a világunk megmagyarázására. Minden színházi projektemet valamilyen nyugati intézmény támogatja. A Goethe Intézet, a Lengyel Intézet, ilyenek. Ezek a nyugati intézmények üzeneteket szeretnének megfogalmazni mindenféle dolgokról. A háborúról, társadalmi problémákról stb. Úgyhogy kezdedbe adnak valamennyi pénzt, és akkor már nem is színházként értelmezed magad, hanem egy jó (vagy kevésbé jó) eszközként az üzenet létrehozására. Én csak az üzenet kelet-európai eszköze vagyok, egy olyan üzeneté, ami egyébként nem került túl sokba ennek a nyugati intézménynek. Így érzem magam. Most indul egy újabb munkafolyamat, ahol dramaturg vagyok, és ami a korrupcióról fog szólni. Ukrán és moldovai koprodukció lesz, ugyancsak német pénzből. Nem tudom, hogy kell a korrupcióról előadást csinálni. Nem túl érdekes színházi téma, de mégis nagyon aktuális Ukrajnában, hiszen mindennap tapasztaljuk. Úgyhogy elfogadom a pénzt, ami egyébként nem sok, csinálunk díszletet, kifizetjük a színészeket, a zeneszerzőt, ilyenek. Furcsa helyzet. Diktatórikus, hiszen az ukrán államtól soha nem fogok pénzt kapni.

Kép a Majdan-sétáról.

Te nem, de az államilag szubvencionált intézmények?

Ők igen, de ők az állam színházát csinálják. A függetlenek számára semmi esély. A törvénykezésünkben nincs is semmilyen státusa a független színháznak. Ez azt jelenti, hogy vagy magánpénzből dolgozol, vagy együttműködsz ezekkel az egyébként teljesen jó fej nyugat-európai intézményekkel.

A mindennapi technológia, például a mobiltelefon segíthet abban, hogy kikerüld akár a korrupciót, akár a nyugat-európai intézményeket?

Ha vitatott dolgokról beszélek, mondjuk a Majdanról meg a forradalomról, akkor azáltal, hogy új technológiát használok, megvédhetem magam a cenzúrától vagy a betiltástól. Ugyanakkor univerzális dologról van szó. Valószínűleg nem tudod, hogy mi fán terem a bandura, Ukrajna nemzeti hangszere, de tudod, mi az, hogy mobiltelefon. A mobil a világ bármely pontjával összeköthet. A sötét, konzervatív, nacionalista erők reneszánszukat élik, és pont azt szeretnék elérni, hogy ne léphesd át a határt, hogy ne léphess olyan könnyen kapcsolatba a másikkal. Mindenhol ez történik, Amerikában, Európában, Ukrajnában. Tehát amikor művészként valamit létre szeretnék hozni, és azt szeretném, hogy mindenhol megértsenek, akkor ezt a technológiát használom. Ez segíthet akkor is, hogyha megtámadnak itthon a munkám miatt.

El fogod valamikor mondani a saját történetedet is?

Azt gondolom, hogy az én történetem nem annyira érdekes. De az is lehet, hogy csak egyszerűen felelőtlen vagyok, aki a fókuszot inkább az üzenetre helyezi, ezekre az erőteljes történetekre. Lehet, hogy tévedek.